

*Ivan Lacković Croatia
(Batinska, 1. siječnja 1932. - Zagreb, 29. kolovoza 2004.)
Klasik hlebinske slikarske škole i hrvatske naivne umjetnosti*

Otvorena vrata: Ivan Lacković u Ilirskoj 10 u Zagrebu

*Josip Generalić Jožek
(Hlebina, 19. veljače 1936. - Koprivnica, 23. prosinca 2004.)
Klasik hlebinske slikarske škole i hrvatske naivne umjetnosti*

*Slika koja se neće ponoviti: Josip Generalić u Hlebinama
Fotografije: Milan Sigetić*

UŠLI U POVIJEST, ČINILI DOBRO I OTIŠLI UZ GLAZBU ANĐELA

Sličnosti i različitosti prerano umrlih klasika hrvatske naivne umjetnosti

Ovaj naslov govori o tome kako su seljački mladići došli u Zagreb, imali nepresušni izvor u Podravini, došli u vrh piramide suvremene umjetnosti, darivali potrebite, a njihova velika srca začepili mali ugrušci. Ljudi se pitaju i još će ih dugo mučiti zašto su iz njihove sredine tako prebrzo na drugi svijet otišli Ivan Lacković Croata i Josip Generalić Jožek, klasici hrvatske naive. Lackoviću je srce prestalo kucati na zagrebačkom Jarunu kad je na biciklu išao hraniti ptice, a Generaliću u koprivničkoj bolnici kamo je došao na provjeru krvne slike trećeg dana nakon povratka iz klinike Rebro, gdje mu je operirana prostata.

Od jednoga i drugoga oprostilo se mnoštvo ljudi, njihovih mještana, Podravaca, Zagrepčana i prijatelja iz drugih sredina. Čule su se riječi svećenika o slikarima koji su živjeli s puninom srca i duše, stvarali i vjerovali i otišli u društvu anđela, jer bijahu pozvani.

Jesu li predosjećali smrt i o tome govorili? Uz svoj sedamdeseti rođendan Ivan Lacković Croata je rekao: "Polako dolazi vrijeme kad treba podvući crtu. Neka drugi razmišljaju, ako će ih zanimati, što sam stvarao i što ostavljam. Ja sam svoje dao umjetnosti, obitelji, zavičaju i društvu. Nikome nisam ostao dužan, a Gospodin sve vidi. Želim samo da me na odlasku obuku u odoru hrvatskoga vojnika 65. dragovoljačke bojne i neka sve bude u tišini."

U posljednjem razgovoru na Klinici Rebro, gdje je zabavljao svojom duhovitošću druge pacijente i osoblje, Generalić je, hlebinski rečeno, diđerno (vedro, raspoloženo) rekao: "Moram hodati po sobi i hodniku da mi ne bi zalutao nekakav ugrušak. Moram unucima pripremiti bor. Slame ima u susjedstvu, makar već rijetki drže krave. Ako bi me nešto udarilo, a ne bi se mogao kretati, govoriti i crtati, ići ću među umirovljenike u koprivnički dom. Oporuku sam napisao. U Hlebinama sam uredio dvije kuće, galeriju i atelijer, zasadio novi voćnjak, ali urod ne bum dočeka kad mi srce stalno skače i preskače."

Što su mislili i govorili o liječnicima? I jedan i drugi imali su među liječnicima prijatelje koji su ih sustavno nagovarali na kontrole tlaka i krvnih žila, ali nisu marili. Išli su kod liječnika "kad ih je stislo". Generalić je znao otići na povremene kontrole, a Lacković je u tom pogledu bio tvrdoglavi. Liječnicima su darivali slike i grafike. Ima ih u ordinacijama i privatnim kućama.

Ivan Lacković Croata: "Kad sam u voćnjaku pod Sljemenom pao u branju šljiva, novine su pisale "Lacković pao s kruške". Deset dana u Traumatološkoj bolnici bila mi je cijela vječnost. Cijenim liječnike i znam kako se zauzimaju i pomažu ljudima koliko mogu."

Josip Generalić Jožek: "Jedne večeri sam taksijem otišao na Rebro. Trebali su me zadržati na pretragama i prof. Cjurašin me je čekao. U predvorju bolnice gotovo sam se sudario s bolničarom i pacijentom na kolicima. Rekao sam "oprostite", a bolničar odgovori: "gospodin više ne čuje". Kad

sam shvatio da sam se gotovo sudario s mrtvim čovjekom, potrčao sam prema izlazu. Isti se taksist upravo okretao, pa sam se vratio u Dvorničićevu. Taksist je mislio da sam lud."

No, pogledajmo i druge osobitosti dvojice autora. Imali su slična, a opet različita djetinjstva.

Zemlja i školovanje? Lackovići u Batinskama (pokraj Kalinovca) i Generalićevi u Hlebinama živjeli su od pluga i motike, od oranja, kopanja, sijanja, žetve i berbe. Generalić je proslikao uz svog oca Ivana, koji je hrvatsku naivu predočio svjetskoj javnosti u Parizu početkom pedesetih godina prošloga stoljeća, a Lacković je risao stare hiže, konje i drveće, ne sluteći da će ga put odvesti u Zagreb za kruhom i da će postići takve domete. Generalićeva majka uvijek se "štimala" kak bu njezin Jožek učitelj u Hlebinama i to se ostvarilo. Generalić je završio Učiteljsku školu u Križevcima i tamo imao prvu izložbu. No, napravio je iskorak iz Podravine i preselio u Zagreb na Pedagošku akademiju. Lacković je pak, vidjevši kako se teško živi na zemlji, krenuo u Zagreb i zaposlio se na Pošti. Upoznao je mnoge ljude u podsljemenskoj zoni do kojih je stizao biciklom po kiši, snijegu ili u ljetnoj žegi. I jedan i drugi su sazrijevali i prolazili kroz trnje do pune afirmacije. Ivan Lacković je znao govoriti: "Imao sam sreću što sam bio predstavljen prof. Krsti Hegedušiću, a da nije bilo Ivana Generalića u Hlebinama, ne bi bilo ni nas, niti bi hrvatska naiva otišla u svijet. Kod prof. Hegedušića odveo me lutajući reporter Gerhard Ledić, koji me ohrabrio i nakon nekoliko godina pošarenja, školovanja i čitanja, krenuo sam u samostalne slikarske vode. Malo su me čudno gledali kad sam dolazio u Majstorsku radionicu Krste Hegedušića, gdje se okupljalo mnoštvo akademskih slikara. Bio sam seljak i zagrebački poštar i nisam bio za njihovo društvo."

A Josip Generalić imao je drugi kompleks. "Dugo sam bio sin slavnoga oca. Svojim sam radom trebao dokazati da uz velikoga i starijega može živjeti i raditi mali i mlađi slikar Generalić. Kritika je to kasnije priznala. I bio sam svoj."

I jedan i drugi često su se sjećali svojih roditelja, a osobito očeva. Lackovićev otac završio je tragično na križnome putu na povratku iz Bleiburga, a Generalićev je pokopan u selu Sigecu pokraj Hlebina, gdje je živio sa svojom drugom ženom Rozom. Kraće vrijeme u Drugom svjetskom ratu Ivan Generalić je bio u svetištu Majke Božje Bistričke, gdje je počeo oslikavati nebo bazilike, ali rad u fresko tehnici nije završen. Jožek je obećao mons. Lovri Cindoriju, župniku u Mariji Bistrici, da će nastaviti očev posao uz pomoć Milana Generalića, ali nije stigao.

Zavičajna inspiracija. Što su crtači i slikari ljudi, krajeva i prirode govorili o svojim izvorima i krajolicima, kako su iz Zagreba gledali rodnu Podravinu?

Lacković: "Čim su stariji ljudi se sve više vraćaju djetinjstvu. U meni su bile i ostale slike Batinske, potoka Čivićevca i šume prema Dravi. I u Zagrebu sam čuo pjev ptica, vidio stare pastire i majkice kako u rupcima štrikačima idu na misu, na polnoćku za Božić i kako u košarama nose jelo na blagoslov na Uskrs. To sam i slikao zajedno s tužnim sprovodima."

Generalić: "Moj se otac pitao: zašto je Bog dao takve boje cvijeću, zašto su livade tako zelene, a šume u daljini Bilogore tamne? Usadio mi je ljubav prema prirodi. Vinograd nisam znao ni mogao obrađivati. Zadržao sam voćnjak. Otac i ja voljeli smo naš potok Bistru i rijeku Dravu. Bili smo strastveni ribiči i risali smo jedan drugoga s ribama. Bili smo i dobri nogometaši. Tata je igrao u hlebinskoj "Lipi", kojoj je dolazio i HAŠK i Građanski i Slaven iz Koprivnice. I u starijim danima pomagao je, kupovao je nogometašima majice, kopačke i lopte. To sam kasnije činio i ja. Borio sam se za čistoću kraja. Naša Bistra već dugo nije bistra. U potok se slijevaju otpadne vode iz koprivničkih tvornica. Ljeti se širi smrad, ribe su davno uginule."

Lacković: "Volim životinje. Hranim u kući na Trešnjevki pet-šest mačaka, a ptice na Jarunu. Odlazim u voćnjak pod Sljeme, ali uvijek na kratko. U Podravinu idem uglavnom na groblje, a za žive i pokojne uglavnom molim u Crkvi sv. Marije na Dolcu."

I jedan i drugi družili su se sa svećenicima. Imali su prijatelja u pokojnom biskupu Đuri Kokši, poznavatelju umjetnosti i kolekcionar, poznatom teologu i pjesniku dr. Ivanu Golubu, bili su u društvu kardinala Franje Kuharića i pomoćnih biskupa zagrebačkih. Svojim su radovima darivali Svetog Oca. Posjećivali su ih strani diplomati, državnici, pjesnici i umjetnici. Lacković nije volio "da se od nečega dela vel'ka meša". Pokušao je neke susrete i prikriti, ali to nije išlo. Nije se previše volio slikati, nego samo onda kad to nije mogao izbjeći. Govorio je: "Toliko je toga napisano i snimljeno. Kome će to trebati?" No, Josip Generalić, koji je u jednoj fazi i slikao osobe iz javnoga života i s njima se družio, imao je drugi odnos prema publicitetu. Poznati su njegovi portreti Sofije Loren, Yula Brinnera, Beatelsa, Miroslava Krleže, Nele Eržišnik, Arsena Dedića, Mate Parlova i drugih osoba iz umjetničkoga i javnoga života. "Prijateljeva sam s Matom Parlovom, Slavenom Zambatom, Ćirom Blaževićem, zvali su me u žirije za ocjenjivanje na izborima ljepotica. Mene su slikali s njima, a njih u mojem društvu. Samo su izjave nekad izmišljali, ali to je trebalo šarenim tiskovinama."

A gledanje na događaje u svijetu? Crna i crvena boja. Govorili su da je sloboda često na papiru. Lacković je iznenadio ciklusom Europa bez radosti, slikajući logore, mrtve, bodljikavu žicu, što se kasnije i dogodilo i na hrvatskim prostorima. Generalić je pak na svoj način oslikavao svjetske potresne događaje, kataklizme, poplave, opasna streljiva i ubojite rakete. Narisao je i susjeda Imbru na Mjesecu. Za vrijeme Domovinskoga rata rabili su crnu i crvenu boju, boje tragedije, žalosti i prolivene krvi. Bili su likovni kroničari događanja i patnji.

Kako su reagirali na medije? I jedan i drugi su tvrdili da je Vjesnik imao uvijek najjaču i najbolju kulturnu rubriku i da s kritičarima nisu imali problema. Zajedničke su im riječi: "Oni su radili svoj posao, a mi svoj." Pomalo im je bilo neugodno što su gospodi s utjecajem osim slika i grafika davali i marke. Lacković češće, Generalić rjeđe, ali i to su prebrodili. Lackovića su sustavno izrabljivali, a on je znao reći kako Bog sve vidi. Nikome se nije htio zamjeriti, pa je trpio.

Što su doživljavali u politici? Neispunjene želje. Radovali su se stvaranju nove države. Dali su svoja imena za potporu dr. Franji Tuđmanu. Posjećivali su ga službeno i privatno, a on je dolazio na njihove izložbe. Lacković je dva mandata proveo u Saboru. Zajedno s Ivanom Rabuzinom izborio se za status Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti. Generalić je odlazio kod ministra Bože Biškupića, borio se za status naive, za Hlebine i Koprivnicu. Kucao je na vrata županije i grada. Bilo mu je teško što se nitko nije sjetio postaviti spomen-ploču na rodnu kuću Ivana Generalića i što Galerija u Hlebinama još ne nosi njegovo ime. I jedan i drugi darivali su mnogo djela, pomagali potrebitima za vrijeme i nakon Domovinskog rata. Odlazili među branitelje, a najviše suosjećanja imali su prema djeci u domovima bez roditelja, ostavljenima i onima sa smetnjama u razvoju. Bili su veliki humanitarci. Voljeli su svoje unuke, ali su unuci ostali bez svojih dobrih djedova. Ipak, područna škola u Hlebinama dobila je ime Josipa Generalića, a u njoj je na zidu i freska Ivana Generalića nastala pedesetih godina.

A slobodno vrijeme? Gotovo ga i nije bilo. Lacković je mnogo čitao. Od rane mladosti pijao je lijepu književnost, proučavao religijsku građu, čitao memoare, pratio sva izdanja o svjetskoj i domaćoj umjetnosti, kupovao sve dnevne listove i tjednike. Generalić je bio više vezan uz televizijski program. Volio je filmove lakšeg žanra. Zanimala ga je glazba. U mladosti je imao svoj bend, volio je vječne melodije. Svirao je gitaru i klarinet. Za monografiju koju je trebao tiskati iduće godine za

sedamdeseti rođendan prikupljao je građu. Kritike i novinarske tekstove. O jednom i drugom slikaru ocjene su davno dali Josip Depolo, Vladimir Maleković, Tonko Maroević, Vladimir Crnković, Elena Cvetkova i drugi povjesničari umjetnosti. Generalića je zanimao sport, ponajviše nogomet. Volio je Dinamo, a njegov otac bio je jedini Hajdukovac u Hlebinama. Generalić je u Hlebine htio dovesti Janicu i Ivicu i njihove roditelje. Na sportskom planu Lacković je napravio *Homage* olimpijskim igrama, a Generalić "Zlatnog medvjeda" osamdesetih i Gorana Ivaniševića nakon Wimbledonu.

Što su radili neposredno prije smrti? Lacković već godinama nije bio u vikendici na moru. I ljeto je provodio u atelieru. Bio je umoran od prečestih posjeta i nenajavljenih kucanja na vrata. Majstori su mu dugo preuređivali stan u Frankopanskoj. I to mu je išlo na živce.

Generalić je slikao prirodu na malim formatima. Trebao je ići u Japan, ali se zahvalio, jer je put predalek. Često se prisjećao dalekih putovanja s Ivanom Rabuzinom, Ivanom Večanajem, Ivanom Lackovićem i Mijom Kovačićem. Hrvati u Americi lijepo su ih primali na čelu s Bernardom Luketichem. Njihove su slike u svjetskim galerijama i muzejima i još su mnogo toga mogli napraviti. Generalić je za Badnjak trebao tiskati kalendar sa slikom Zima u Podravini kao dar čitateljima *Vjesnika*, ali je pokopan na sam Badnjak.

A što im se nije ispunilo, što su željeli? Ivan Lacković Croatia: "Nema čovjeka koji ne nosi svoj križ, netko teže, netko lakše. Netko sam, a netko uz pomoć svojega Šimuna Cirenca. Nešto čuvamo i za Velika, nebeska vrata."

Josip Generalić Jožek: "Mučilo me je vrijeme pred smrt mogega oca. Nesporazume smo si oprostili, ali prekasno. Kasnije drame u obitelji načele su mi srce."

Zanimljivi su posebice njihovi doživljaji Zagreba. Josip Generalić: *Trajno titranje*. "Moj prvi dolazak u Zagreb podudara se s jednim događajem u rodnim Hlebinama, sa svetom krizmom, za koju sam dobio prvo pravo odijelo i cipele koje su me našuljale. Išao sam s tatekom i na Velesajam, odnosno Zbor kako se onda govorilo. Bio sam školarac, a tata seljak-slikar. On je u torbi ponio pohanog piceka, litru vina i medenjake, što je pripremila mama "da ne bomo gla'ni i žedni." Tada sam čuo da se nešto u Zagrebu zove Šalata, nešto Trnje, a nešto Trešnjevka. Nisam ni slutio da ću u zrelosti živjeti na Šalati, nadomak Katedrale. Zagrebu sam se predao i on u meni trajno titra."

Ivan Lacković Croatia: *Prsten Zagrebu*. "Moje vjenčanje sa Zagrebom seže u kraj pedesetih godina. Bio sam mlad i Zagreb bijaše nešto mlađi u svojoj dugoj povijesti. Pripadam onim ljudima koji su ostavljali svoja sela i zaselke, svoja dvorišta i blago i koji su poput groma presjekli stablo. Na jednoj strani ostali su korijeni, a na drugome mjestu trebalo je saditi mladice i nadati se kako će potjerati, kako će procvasti i kako će dozrijeti plodovi. Zagreb sam upoznao hodajući, Zagreb sam zavolio slušajući i čitajući o njegovu nastajanju, hodu, njegovim graditeljima i njegovim velikanima."

Hrvatska je ostala bez dvojice likovnih velikana i domoljuba. Bez Gene i bez Lacka, Podravina bez pravih kajkavaca, pripovjedača, plemenitih ljudi, susjeda i kumova.

Generalić: "S nekima smo kumovi, a za neke smo kumeki, ali to nije vrijedno spomenka." Lacković: "Moje su slike utkali na tepihe, pa sada po meni mogu gaziti do mile volje."